

The Criterion for Determining the Wife's Ujrat al-Mithl in Judicial Practice

Farhad Parvin^{1*}, Leila Samizadeh Chari²

1. Associate Professor, Department of Private Law, Faculty of Law and Political Science, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran.

*Corresponding Author: Email: F_parvin@atu.ac.ir

2. M.A in Private Law, Faculty of Law and Political Science, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran.
Email: leila.samizadeh68@gmail.com

ABSTRACT

Notwithstanding its jurisprudential (fiqhi), rational, and legal foundations, the institution of the wife's ujrat al-mithl (quantum meruit or compensation for domestic labour) has yet to gain full acceptance and currency within Iran's traditional patriarchal society. This institution is explicitly rejected by religious minorities, while the majority of Shia Iranian women claim it in the context of familial disputes, particularly divorce. The principal questions are: by what criterion do courts determine the wife's quantum meruit upon its claim? Can non-Shia Iranians utilize this institution? In this article, adopting a descriptive-analytical method and using library resources and field research, it was determined that experts from the Judiciary and the Center of Justice Experts play a pivotal role. In the absence of a cohesive and comprehensive procedural guideline, the

S.D.I.L.
The SD Institute of Law
Research & Study

Publisher:
Shahr-e Danesh
Research And Study
Institute of Law

Article Type:
Original Research

DOI:
10.48300/jlr.2024.343479.2072

Received:
25 August 2023

Accepted:
14 January 2024

Published:
5 January 2026

Copyright & Creative Commons:

© The Author(s). 2021 Open Access. This article is licensed under a Creative Commons Attribution Non-Commercial License 4.0, which permits use, distribution and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited. To view a copy of this licence, visit <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>.

minimum wage for an unskilled worker, as announced annually by the Ministry of Labour, has become the predominant benchmark, and the wife's domestic labour is measured against this standard. This institution is not recognized for religious minorities. Various legal and non-legal reasons, including the persistence of a traditional patriarchal perspective in the interpretation, execution, and expert assessment of legal matters, have led to a diminution of the quantum meruit amount, thereby undermining its *raison d'être*: to create a financial resource for the wife during familial disputes or post-divorce and to raise the cost of divorce initiation for the husband.

Keywords: Wife's Ujrat al-Mithl (Quantum Meruit), Judicial Practice, Personal Status Law (Aḥwāl-i Shakhṣīya), Domestic Labour, Family Law.

Excerpted from the M.A. dissertation entitled "Review of Quantum Meruit of Wife Rules in Judicial Procedure", Faculty of Law and Political Science, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran.

Funding:

The author(s) received no financial support (funding, grants, and sponsorship) for the research, authorship, and/or publication of this article.

Author contributions:

Farhad Parvin: Conceptualization, Methodology, Validation, Formal Analysis, Data Curation, Writing - Original Draft, Writing - Review & Editing, Supervision, Project Administration.

Leila Samizadeh Chari: Investigation, Resources.

Competing interests: The authors declare that they have no competing interests.

Citation:

Parvin, Farhad & Leila Samizadeh Chari. "The Criterion for Determining the Wife's Ujrat al-Mithl in Judicial Practice". *Journal of Legal Research*, 24, no. 64 (January 5, 2026), 397-414.

Extended Abstract

The wife's *ujrat al-mithl* (quantum meruit) is, on one hand, a social, economic, and personal right in terms of its scope, and on the other, a concept of undeniable depth and nuance. In the tradition of Iranian family relations, which are characterized by particular sensitivities, this right is often waived until legal action is pursued. Furthermore, there exist fundamental limitations for the claimant in proving this right and its quantum, as well as fundamental constraints in the judicial process where experts investigate and ascertain the facts, a process which is often slow and procedurally flawed. An additional significant factor exacerbating this flaw is the lack of standardized precedent (*Jurisprudence Unifiée*) in judicial verdicts. This study undertakes a precise investigation of the topic of quantum meruit, aiming to elucidate the lack of transparency surrounding the wife's right and, ultimately, to propose guidelines for its improvement. This study employed two methods: first, an analysis of the legal framework for the wife's quantum meruit claim under Iran's Civil Code and Family Law; and second, a series of interviews. The main questions are: in the event of a wife's demand for quantum meruit, by what rule will the courts determine it? Can non-Shia Iranians utilize this institution? Two groups of experts calculate quantum meruit: Experts of the Center of Justice Experts and the Judiciary experts. Experts of the Center of Justice Experts calculate quantum meruit according to their own internal regulatory directive. According to this criterion, the wife's duties constitute a composite of several types of work, each of which has a specific counterpart outside the home; however, in aggregate, her labour is classified as that of an unskilled worker - tasks performable by anyone. Consequently, the calculation criterion is equivalent to the minimum wage determined for an ordinary worker. According to this directive, the minimum wage approved by the Supreme Labor Council - declared annually with consideration for changes in the commodity price index - is applied. The calculation may use the average wage from the beginning to the end of cohabitation, or determine an average wage separately for each year. According to these experts, the wife's standard of living prior to marriage, her level of education, and her employment status do not affect the quantum.

They analogize this to two construction workers, one with a bachelor's degree and one with a diploma, receiving the same wage for the same manual labour. Because housework lacks specific hours and encompasses all domestic tasks such as cooking, cleaning, and childcare, a uniform standard is applied. On the other hand, Judiciary experts consider factors such as education, employment status, and the number of children as effective in increasing or decreasing the quantum. According to them, while the theoretical criterion is equivalent to the

minimum wage of an unskilled worker, in practice this is not applicable because it would, in their view, lower a woman's dignity to the level of a labourer.

Therefore, they do not directly apply a labourer's wage in their assessment, arguing that the resulting amount would be exorbitant and neither customary ('Urf) nor compliant with Shariah. Their reasoning is that the wife lives in her husband's house, accompanies him on trips, and receives maintenance (nafaqah) and customary living expenses. Consequently, they take the fixed amount announced by the Ministry of Labour as a base figure.

They then assign percentage multipliers for specific tasks (e.g., breastfeeding at 2%), sum these amounts, and calculate a total annual quantum meruit for the wife's work during the marriage, rather than a monthly one. One of the principal issues in determining quantum meruit is the existence of two distinct expert entities, which itself causes significant inequity, as the two institutions apply different and imprecise criteria. It is submitted that the optimal criterion for determining quantum meruit would be a composite measure incorporating all relevant factors, such as the wife's occupation (if any), her education, her financial condition prior to marriage, and the household's standard of living.

ضابطه اجرت‌المثل زوجه در رویه قضایی

فرهاد پروین^۱، لیلا سمیع‌زاده چاری^۲

۱. دانشیار، گروه حقوق خصوصی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران.
*نویسنده مسئول: F_parvin@atu.ac.ir
۲. کارشناس ارشد حقوق خصوصی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران.
leila.samizadeh68@gmail.com

چکیده:

اجرت‌المثل زوجه، علی‌رغم مبانی فقهی، عقلی و حقوقی در جامعه سنتی مردسالار ایرانی هنوز مورد جذب و مقبولیت قرار نگرفته است. این نهاد مورد رد صریح اقلیت‌های دینی است و اکثریت بانوان شیعه ایرانی در موقع اختلافات خانوادگی و به‌ویژه طلاق آن را مطالبه می‌کنند. پرسش‌های اصلی این است که در صورت مطالبه، دادگاه‌ها با چه ضابطه‌ای اجرت‌المثل زوجه را تعیین می‌کنند. آیا ایرانیان غیرشیعه می‌توانند از این نهاد استفاده کنند. در این مقاله با روش توصیفی - تحلیلی و با استفاده از منابع کتابخانه‌ای و تحقیقات میدانی مشخص گردید که کارشناسان قوه قضائیه و کانون کارشناسان نقش محوری را دارند. در فقدان یک آیین‌نامه منسجم و فراگیر، در مجموع حداقل دستمزد کارگر ساده، اعلامی توسط وزارت کار محوریت یافته و زحمات زوجه با آن معیار سنجیده می‌شود. این نهاد مورد شناسایی اقلیت‌های مذهبی نیست. دلایل مختلف حقوقی و غیرحقوقی، از جمله وجود نگاه سنتی مردسالارانه در تفسیر، اجرا و

پژوهش‌های حقوقی

نوع مقاله:
پژوهشی

DOI:

10.48300/jlr.2024.343479.2072

تاریخ دریافت:
۳ شهریور ۱۴۰۲

تاریخ پذیرش:
۲۴ دی ۱۴۰۲

تاریخ انتشار:
۱۵ دی ۱۴۰۴

کپی‌رایت و مجوز دسترسی آزاد:

کپی‌رایت مقاله در مجله پژوهش‌های حقوقی نزد نویسنده (ها) حفظ می‌شود. کلیه مقالاتی که در مجله پژوهش‌های حقوقی منتشر می‌شوند با دسترسی آزاد هستند. مقالات تحت شرایط مجوز 4.0 Creative Commons Attribution Non-Commercial License منتشر می‌شوند که اجازه استفاده، توزیع و تولید مثل در هر رسانه‌ای را می‌دهد، به شرط آنکه به مقاله استناد شود. جهت اطلاعات بیشتر می‌توانید به صفحه سیاست‌های دسترسی آزاد [تشریح](#) مراجعه کنید.

کارشناسی امور حقوقی باعث تقلیل میزان اجرت‌المثل زوجه شده و به فلسفه وجودی آن، که ایجاد منبعی مالی برای زوجه در موقع اختلافات خانوادگی و یا پس از طلاق و نیز بالا بردن هزینه درخواست طلاق توسط زوج است، لطمه زده است.

کلیدواژه‌ها:

اجرت‌المثل زوجه، رویه قضایی، احوال شخصیه، کار منزل، حقوق خانواده.

برگرفته از پایان‌نامه کارشناسی ارشد با عنوان «تقد و بررسی اجرت‌المثل زوجه در رویه قضایی»، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه علامه طباطبایی، تهران، ایران.

حامی مالی:

این مقاله هیچ حامی مالی ندارد.

مشارکت نویسندگان:

فرهاد پروین: مفهوم‌سازی، روش‌شناسی، اعتبارسنجی، تحلیل، نظارت بر داده‌ها، نوشتن - پیش‌نویس اصلی، نوشتن - بررسی و ویرایش، نظارت، مدیریت پروژه.
لیلا سمیع‌زاده چاری: تحقیق و بررسی، منابع.

تعارض منافع:

بنابر اظهار نویسندگان این مقاله تعارض منافع ندارد.

استناددهی:

پروین، فرهاد و لیلا سمیع‌زاده چاری. «ضابطه اجرت‌المثل زوجه در رویه قضایی». مجله پژوهش‌های حقوقی، ۲۴، ش. ۶۴ (۱۵ دی ۱۴۰۴)، ۳۹۷-۴۱۴.

مقدمه

اجرت‌المثل^۱ از جمله حقوق ویژه مالی است که قانون و شرع برای زنان مقرر نموده است. در زندگی خانوادگی زوج به غیر از تمکین عام و خاص وظیفه دیگری بر عهده ندارد. حال اگر همسر کاری جز موارد مذکور را انجام دهد. مستحق حق الزحمه است. طبق تبصره الحاقی به ماده ۳۳۶ قانون مدنی مصوب ۸۵/۱۰/۲۳ مجمع تشخیص مصلحت نظام، چنانچه زوج کارهایی را که در شرع به عهده وی نبوده و در عرف برای آن کار اجرت‌المثل باشد، به دستور زوج و با عدم قصد تبرع انجام داده است و برای دادگاه نیز ثابت شود، دادگاه اجرت‌المثل کارهای انجام‌گرفته را محاسبه و به پرداخت آن حکم می‌نماید. محاسبه اجرت‌المثل توسط کارشناسان دادگستری انجام می‌شود. در این مقاله به دنبال یافتن این هستیم که کارهای همسر چگونه تقویم می‌شود و معیار کارشناس دادگستری برای تعیین اجرت‌المثل زوج چیست؟ آیا این قانون برای ایرانیان غیرشیعه هم اجرا می‌شود و یا اینکه رسیدگی به دعوای اجرت‌المثل آنها بر طبق مذهب خودشان انجام می‌شود؟

برای پاسخ به رویه عملی ناگزیر از به‌کارگیری روش‌های عملی مصاحبه و تحقیقات میدانی هستیم. البته این به معنی عدم توجه به زیربنای نظری موضوع نیست. درباره مبانی، شرایط و آثار اجرت‌المثل زوج پژوهش‌هایی انجام شده است، اما در مورد ضابطه تعیین مبلغ آن و اجرا یا عدم اجرای آن در مورد ایرانیان غیرشیعه مدافعه کافی به عمل نیامده است که در این مقاله به آن می‌پردازیم.

یکی از شرایط استحقاق حق الزحمه، قصد عدم تبرع است. اماره عرفی، به‌ویژه در خانواده‌های سنتی این است که زوج کار منزل را با عشق و علاقه به همسر و کانون خانواده و بدون چشمداشت انجام می‌دهد و توقع دریافت اجرت ندارد. اما قانون مدنی در ماده ۲۶۵ می‌گوید: «هرکس مالی به دیگری بدهد ظاهر در عدم تبرع است؛ بنابراین اگر کسی چیزی به دیگری بدهد بدون اینکه مقروض آن چیز باشد می‌تواند استرداد کند.» جنبه مادی کار انسان نیز مال است. ممکن است گفته شود در تعارض اماره با اصل، اماره مقدم است. اما روشن است که اغلب مطالبه اجرت‌المثل در موارد بروز اختلافات خانوادگی مطرح می‌شود. اماره عرفی تبرع زوج مطلق نیست و مقید است به دوام و بقای خانواده و رضایت زوج از زوج و کانون خانواده. در واقع شرط بنایی عدم مطالبه اجرت مبتنی بر دوام زندگی و رضایت زوج است. بدیهی است با بروز اختلافات و امکان جدایی و یا تحت فشار قرار گرفتن زوج توسط

۱. «در عقد اجاره خدمات، عوض اقتصادی خدمت را اجرت نامند» و اجرت‌المثل، در صورت انتفاع از مال دیگری و تعیین نشدن مال الاجاره به صاحب مال داده می‌شود؛ نک: محمدجعفر جعفری لنگرودی، ترمینولوژی حقوق (تهران: انتشارات گنج دانش، ۱۳۷۴).

مال مسلم^۴». از قاعده نفی لاضرر هم لزوم پرداخت اجرت به عامل مستفاد می‌گردد. در سوره شریفه طلاق آیه ۶ ذکر شده است که: فاتوئن اجورهن (در عده طلاق... اگر فرزند شما را شیر دهند اجرتشان را بپردازید). با وحدت ملاک از لزوم پرداخت اجرت شیر دادن، لزوم پرداخت حق الزحمه برای کلیه امور خانه و فرزند به همسر مستفاد می‌گردد.

۲- منابع قانونی اجرت‌المثل

منبع قانونی اجرت‌المثل مواد قانونی بحث استیفا در قانون مدنی به‌خصوص تبصره الحاقی ماده ۳۳۶ قانون مدنی است که در ۲۳/۱۰/۸۵ به تصویب مجمع تشخیص مصلحت نظام رسیده است. طبق این تبصره، مطالبه اجرت‌المثل منوط به طلاق یا وجود اختلافات خانوادگی نیست و در هر زمان، گرچه بعد از فوت زوج، توسط زوجه قابل مطالبه است. پس از فوت زوجه نیز همانند سایر حقوق مالی قابل مطالبه توسط وراثت زوجه است.

در قانون اصلاح مقررات مربوط به طلاق ۱۳۷۱، در تبصره ۶ آن مطالبه اجرت‌المثل منوط به وجود دعوی طلاق شده بود که ویژه نکاح دائم است. با نسخ این بخش از قانون مزبور و مطلق بودن دستورات تبصره ماده ۳۳۶ قانون مدنی، اصطلاح زوجه شامل نکاح موقت هم می‌شود. دومین منبع قانونی اجرت‌المثل زوجه، ماده ۲۹ قانون حمایت خانواده ۱۳۹۱ است که طبق آن دادگاه مربوط به طلاق در مورد اجرت‌المثل، ایام زوجیت، طبق تبصره ماده ۳۳۶ قانون مدنی اتخاذ تصمیم می‌نماید و زوجه نیاز به دادخواست جداگانه در دعوی طلاق ندارد. طبق رأی وحدت رویه هیئت عمومی دیوان عالی کشور به شماره ۷۷۹ به تاریخ ۱۳۹۸/۵/۱۵ چنانچه دادگاه اجرت‌المثل زوجه را تعیین نماید این حکم موجب محرومیت زوجه از حقوق استحقاقی مالی مثل شرط تنصیف دارایی نمی‌گردد.^۵

۳- اجرت‌المثل در اقلیت‌های مذهبی و دینی ایران

بر اساس مبانی دینی و طبق قانون اجازه رعایت احوال شخصیه ایرانیان غیرشیعه در محاکم و نیز اصول ۱۲ و ۱۳ قانون اساسی و نیز طبق تبصره ماده ۴ قانون حمایت خانواده ۱۳۹۱ «به دعاوی اشخاص موضوع اصول ۱۲ و ۱۳ قانون اساسی حسب مورد طبق قانون اجازه رعایت احوال شخصیه ایرانیان غیرشیعه در محاکم مصوب ۱۳۱۲/۴/۳۱ و قانون رسیدگی به دعاوی مطروحه راجع به احوال شخصیه

۴. حمیده کبیری و محمدرضا غلامپور، «مبانی فقهی و حقوقی اجرت‌المثل اعمال زوجه»، فقه و تاریخ تمدن، ۱۲، ۴۸، (۱۳۹۵)، ۱۰۹-۱۳۴.

5. <https://qavanin.ir/law>

و تعلیمات دینی ایرانیان زرتشتی، کلیمی و مسیحی مصوب ۷۲/۴/۳ مجمع تشخیص مصلحت نظام رسیدگی می‌شود. تصمیمات مراجع عالی اقلیت‌های دینی مذکور در امور حسبی و احوال شخصیه آنان از جمله نکاح و طلاق معتبر و توسط محاکم قضایی بدون رعایت تشریفات تنفیذ و اجرا می‌گردد».

اگرچه اداره کل حقوقی قوه قضائیه در یک نظر مشورتی در پاسخ به این سؤال که چون در فقه حنفی اجرت‌المثل قابل مطالبه نیست، دادگاه قرار عدم استماع صادر بنماید یا خیر؟ پاسخ داده است که: «اجرت‌المثل با توجه به قانون رعایت احوال شخصیه ایرانیان غیرشيعه مصوب ۱۳۱۲ جزو مواردی که رعایت آن طبق این قانون به رسمیت شناخته و تجویز شده، نمی‌باشد و لذا مطالبه آن تابع مقررات قانون حمایت از خانواده است».^۶

اما گستره احوال شخصیه به لحاظ مبنا و نیز سوابق و رویه در ایران همیشه به نحو موسع تفسیر و عمل شده است و همه آثار مالی حقوق خانوادگی را در بر دارد. شعبه ۱۲ دیوان عالی کشور در دادنامه ۹۳۰۳۷۶ مورخ در ۹۳/۵/۱ رأی داده است که: «نحله ایام زوجیت از مصادیق احوال شخصیه محسوب و تابع مذهب زوج است».^۷

طبق ماده ۲۱ آیین‌نامه احوال شخصیه زرتشتیان در آیین زرتشتی طلاق اختیاری نیست بنابراین در اجرای مراسم زناشویی مهریه تعیین و قید نمی‌شود.^۸

با توجه تحقیقات انجام‌شده و مصاحبه با آقای دکتر وحیدی، در صورت مراجعه زرتشتیان به دادگاه با توجه به استعلام انجام‌گرفته از انجمن زرتشتیان رأی صادر می‌کنند و در آیین زرتشتی نهادی با عنوان اجرت‌المثل زوجه وجود ندارد و زنان زرتشتی تنها در موارد مشخصی می‌توانند از اموال همسر خود بهره ببرند و در سایر موارد هیچ حق مالی در هنگام طلاق ندارند.^۹

به نظر قضات دادگستری نیز با توجه به استعلام از انجمن زرتشتیان، وقتی نهادی وجود ندارد، زوجه

۶. (نظریه شماره ۷/۹۲/۱۹۹۱ مورخ ۹۲/۱۰/۱۴)، بازدید ۹۸/۵/۱۷، قابل دسترسی در: <https://edarehoquqy.eadl.ir/%D9%85%D8%AC%D9%85%D9%88%D8%B9%D9%87-%D9%86%D8%B8%D8%B1%DB%8C%D8%A7%D8%AA/articleType/ArticleView/articleId/1347>

۷. قضاوت آنلاین، «نحله ایام زوجیت از مصادیق احوال شخصیه محسوب و تابع مذهب زوج است»، قابل دسترسی در: <https://ghazavatonline.ir/?p=22822>

۸. «آیین‌نامه احوال شخصیه زرتشتیان ایران انجمن زرتشتیان تهران»، شماره روزنامه ۱۸۲۸۵ تهران، روزنامه رسمی شماره ۵۷۳۴/۷ مورخ ۱۳۸۶/۰۹/۱۵. قابل دسترسی در: https://rrk.ir/ords/r/rrs/rrs-front/f-detailad?p28_code=9739488&p28_from_page=155&clear=28&session=18178894102832

۹. موبد و رئیس انجمن زرتشتیان تهران، مصاحبه در ۹۶/۱۱/۱۷.

نمی‌تواند با استناد به حقی که وجود ندارد چیزی دریافت کند.^{۱۰}

در آیین یهود موارد طلاق بسیار محدود است. زمانی که مرد تقاضای طلاق کند یا زن در موارد خاص تقاضای طلاق کند و دلیل شرعی قابل قبولی داشته باشد و مرد موظف به طلاق دادن زن می‌شود، زوج تنها موظف به پرداخت مهریه است که به نرخ روز محاسبه شده و به زوجه پرداخت می‌شود. نهادی تحت عنوان اجرت‌المثل در آیین یهود وجود ندارد. کارهای معمولی که زن در خانه شوهرش انجام می‌دهد از قبیل پخت‌وپز و تربیت فرزندان و نظافت جزو مسئولیت‌های زوجه است و وظیفه اوست که این کارها را انجام دهد و زوج در مقابل وظیفه تأمین معاش زندگی یا همان نفقه زن را دارد. حتی در فقه یهود تأکید شده که حتی اگر زوجه زن ثروتمندی است که به همراه خود کنیز دارد مجاز به بیکاری نیست. چراکه بیکاری برای زن افسردگی می‌آورد و این زمینه‌ساز بسیاری از گناهان است. اینکه آدم مشغول باشد و هدفی داشته باشد بسیار پسندیده است. زنان عادی کارهایی که در حد عرف جامعه است مانند پخت‌وپز و نظافت و تربیت فرزند جزو مسئولیتشان است.^{۱۱}

دریافت اجرت‌المثل از نظر مذهب یهود ممنوع است و در صورت طرح موضوع در دادگاه با توجه به استعلام انجمن کلیمیان، این درخواست رد می‌شود. مذهب مسیحیت در ایران علاوه بر تقسیم‌بندی مذهبی با قومیت نیز آمیخته است. در ماده ۳۷ آیین‌نامه احوال شخصیه مسیحیان ارامنه گریگوری ایران (گریگوری شاخه‌ای از مذهب مسیح است که به ارتدوکس نزدیک است) ذکر شده است که «اداره امور خانه حق و وظیفه زوجه بوده و در حدود این امور زوجه اختیار دارد که به حساب زوج قبول تعهد نماید».^{۱۲} در این آیین‌نامه ذکر از اجرت‌المثل زوجه نیست. در ماده ۴۴ این آیین‌نامه ذکر شده است که: «اگر طلاق به تشخیص محکمه روحانی و به علت تقصیر زوج باشد، زوج مکلف است هزینه معیشت زوجه را به فراخور امکانات مالی و موقعیت خود تا زمان ازدواج مجدد زوجه یا مرگ وی تأمین نماید یا به حکم محکمه روحانی در هنگام طلاق مبلغ ثابتی را به صورت یکجا به زوجه پرداخت کند».

در ماده ۴۰ احوال شخصیه پروتستان‌های ایران نیز ذکر شده است که «سرپرستی خانواده با شوهر است ولی اداره امور خانه از وظایف و تکالیف زن می‌باشد».^{۱۳} در مقررات احوال شخصیه کاتولیک‌های

۱۰. مصاحبه با آقای امیر احمدی، قاضی شعبه ۲۸۷ مجتمع قضایی شهید باهنر در ۹۶/۱۱/۱۴.

۱۱. مصاحبه با آقای دکتر یونس همای لاله‌زار رهبر و رئیس انجمن یهودیان تهران مورخ ۹۶/۱۱/۹.

۱۲. احوال شخصیه مسیحیان ارامنه گریگوری ایران، مرکز تحقیقات و مقالات آشور، بازدید ۹۸/۵/۱۲، قابل دسترسی در: www.ashour.ir

۱۳. «مقررات احوال شخصیه مسیحیان پروتستان ایران»، شماره روزنامه ۱۸۵۲۷ تهران، مورخ ۱۳۸۷/۰۷/۱۶. قابل

دسترسی در:

ایران نیز نهاد اجرت‌المثل پیش‌بینی نشده است.

به نظر می‌رسد که مسیحیان ایران، اجرت‌المثل را حق خود ندانسته و دعوایی را در این مورد مطرح ننموده‌اند. قضات دادگستری نیز در این مورد حقی قائل نیستند زیرا وقتی آنها در پاسخ استعلام این را حق زوجه مسیحی نمی‌دانند، این دعوی رد می‌شود.^{۱۴} طبق اظهارات یکی از روحانیون مسیحی در صورتی که زوجین تصمیم به طلاق بگیرند، زوجه فقط طبق مواد آیین‌نامه می‌تواند از نصف اموال شوهر در موارد مذکور بهره‌مند گردد و نهادی تحت عنوان اجرت‌المثل در مذهب مسیحیت وجود ندارد.^{۱۵}

۴- معیارهای کارشناسان در تعیین اجرت‌المثل زوجه

یکی از دشوارترین کارشناسی‌ها، تعیین اجرت‌المثل است. زوج سعی می‌کند که کمترین مبلغ را بپردازد و زوجه تلاش می‌کند تا به بیشترین دستمزد برسد. پس از اطمینان دادگاه از حصول شرایط مطالبه اجرت‌المثل موضوع به کارشناسی ارجاع می‌شود. کارشناس با مطالعه پرونده بررسی اظهارات طرفین و تحقیق درباره اوضاع زندگی آنها و کارهای زوجه در طی مدت زندگی خانوادگی میزان اجرت‌المثل را تعیین می‌کند. کارشناسانی که کار محاسبه اجرت‌المثل را بر عهده دارند دو گروه هستند: کارشناسان رسمی دادگستری و کارشناسان قوه قضائیه. این دو گروه برای تعیین اجرت‌المثل از دو روش متفاوت استفاده می‌کنند. کارشناسان کانون کارشناسان دادگستری بر اساس آیین‌نامه تنظیمی بین خود، به تعیین اجرت‌المثل می‌پردازند.^{۱۶} طبق این معیار (کانون کارشناسان) کارهایی که زوجه در خانه انجام می‌دهد مجموعه‌ای از چند نوع کار است که هرکدام در بیرون از خانه شغل واحد و مشخص است ولی در مجموع کاری که انجام می‌شود کار کارگر ساده است. کار فنی و تخصصی نیست. کاری است که از هرکسی برمی‌آید. در نتیجه معیار محاسبه معادل حداقل دستمزدی است که برای کارگر عادی و موضوع آیین‌نامه حداقل دستمزد مصوب شورای عالی کار و حداقل دستمزد اعلامی با لحاظ تغییر شاخص قیمت کالا برای هر سال یا روش میانگین دستمزد اولین روز (آغاز زندگی مشترک) با آخرین دستمزد (پایان زندگی مشترک) یا تعیین اجرت‌المثل جداگانه برای هر سال تعیین می‌کنند. مبنای محاسبه روزی است که همسر به خانه شوهرش رفته و زندگی مشترک شروع شده است؛ بنابراین در دوران نامزدی یا

https://rrk.ir/ords/r/rrs/rrs-front/f-detail-ad?p28_code=11065658&p28_from_page=155&clear=28&session=16081969414784

۱۴. مصاحبه با دکتر احمدی، قاضی شعبه ۲۸۷ مجتمع شهید باهنر.

۱۵. مصاحبه با کشیش گریگوریس نرسیسانس، خلیفه‌گری ارامنه تهران، ۹۶/۱۱/۱۷.

۱۶. مصاحبه با خانم شید، کارشناس کانون کارشناسان دادگستری، ۹۶/۱۱/۱۴.

بعد از عقد که هنوز در خانه پدر است، موضوع اجرت‌المثل منتفی است. از نظر کارشناسان کانون کارشناسان وضعیت معیشتی زوجه در زمان تجرد و تحصیلات و شاغل بودن در میزان اجرت‌المثل تأثیری ندارد؛ زیرا هر دو یک کار را انجام می‌دهند و اجرت برای نوع کار است. همان‌طور که کارگری که لیسانس است و کارگری که دیپلم است و مشغول کار ساختمان هستند دستمزدشان یکی است، زیرا دستمزد به نوع کار تعلق می‌گیرد و تخصص او تأثیری در کار ندارد، شاغل بودن همسر در کم شدن میزان اجرت‌المثل بی‌تأثیر است؛ زیرا کار منزل ساعت مشخص ندارد و زن شاغل نیز همه کارهای خانه از قبیل پخت‌وپز، رفت‌ووروب و بچه‌داری را انجام می‌دهد. در مقابل از نظر کارشناسان قوه قضائیه، تحصیلات، شاغل بودن یا نبودن و تعداد فرزندان در کم یا زیاد شدن اجرت‌المثل مؤثر است.^{۱۷} از نظر آنها درست است که ملاک تعیین اجرت‌المثل معادل حداقل دستمزد یک کارگر ساده است، در واقع این‌طور نیست زیرا در این صورت کرامت یک زن را در حد یک کارگر پایین می‌آوریم؛ بنابراین اجرت‌المثل کارگری را در کارشناسی نمی‌آوریم زیرا در این صورت هم مبلغ تعیین شده سر به فلک می‌کشد هم اینکه نه عرفی و نه شرعی است. چنانچه بدین شکل باشد مردان ازدواج نکرده و هر فردی ترجیح می‌داد تا یک کارگر برای خود بیاورد؛ بنابراین دقیقاً اجرت یک کارگر روزمزد در نظر گرفته نمی‌شود چون این زن در خانه همسر به سر می‌برد، به مسافرت رفته و مرد نفقه و هزینه‌های معمول زندگی او را می‌پردازد؛ بنابراین مبلغ ثابتی که وزارت کار اعلام می‌کند به‌عنوان مبلغ پایه در نظر گرفته و کارهایی که زن انجام داده با توجه به کار (مثلاً شیردهی ۲ درصد است) ضرب در این مبلغ ثابت کرده، مبالغ به‌دست‌آمده را با هم جمع کرده و به‌عنوان اجرت‌المثل زن در نظر گرفته می‌گیرند. محاسبه اجرت‌المثل به‌صورت سالانه است نه ماهانه، یعنی مبلغ به‌دست‌آمده معادل کار یک سال زوجه در خانه شوهرش است. به زنان شاغل خارج از منزل همیشه اجرت‌المثل کمتری تعلق می‌گیرد؛ زیرا طبیعتاً وقت کمتری برای کارهای منزل می‌گذارند، هرچند ممکن است استثناهایی وجود داشته باشد. به نظر می‌رسد قضات دادگستری نیز با این نظر موافق‌اند که همسری که از صبح زود سرکار می‌رود و ۵ بعدازظهر برمی‌گردد، نمی‌تواند همانند زنی که از صبح در خانه بوده کارها را انجام دهد؛ بنابراین آنها را در دریافت اجرت‌المثل نمی‌توان مثل هم دانست. در این استدلال تحصیلات زن در اجرت‌المثل مؤثر است؛ زیرا دستمزد پرستار لیسانس بیشتر از دستمزد پرستار دیپلم است. البته این تأثیر زیاد نیست. تعداد فرزندان نیز مؤثر است (مثلاً اگر مادری فرزند خود را از شیر خود تغذیه کرده یا خیر). اگر فرزندان مادری

۱۷. مصاحبه با آقای پیمان حسن‌پور، کارشناس قوه قضائیه ۹۶/۱۱/۱۸.

دختر باشند اجرت‌المثل کمتری برایش در نظر می‌گیرند. چون فرض بر این است که در خانه دختر کمک‌حال مادر است. زنانی که در حومه شهرها بوده و یا در استان‌های محروم هستند اجرت‌المثل بیشتری دریافت می‌کنند. چون اغلب از وسایل مدرن برقی زندگی شهری به‌خوبی برخوردار نیستند. به گفته یکی از کارشناسان قوه قضائیه کمترین میزان اجرت‌المثل کارشناسی شده توسط وی ماهانه ۳۰۰، ۴۰۰ تومان و بیشترین آن نیز ماهانه ۸۰۰ هزار تومان بوده است^{۱۸} و در مواردی که سطح درآمد شوهر بسیار خوب باشد، اجرت‌المثل بیشتری را برای زن در نظر می‌گیرند.

در پرونده‌ای برای ۲۰ سال زندگی مشترک که زوجه ۲ فرزند مشترک دارد و ۴ فرزند دیگر زوج را بزرگ کرده است و خانه‌دار بوده است، دادگاه چنین رأی داده است: «در خصوص دعوی خانم الف به طرفیت م به خواسته مطالبه اجرت‌المثل ایام زوجیت اصل بر عدم تبرع بوده است و انجام امور به میل شخص منافاتی با عدم تبرع ندارد، دعوی خواهان را مقرون به صحت تشخیص ... حسب نظریه کارشناس ... به پرداخت مبلغ ۱۷۸ میلیون ریال بابت اجرت‌المثل ایام زندگی مشترک ... در حق خواهان صادر می‌نماید».

در گذشته طبق قانون اصلاح مقررات مربوط به طلاق ۱۳۷۱ وقتی که زوجه اجرت‌المثل دریافت می‌کرد، دیگر نوبت به نحله نمی‌رسید بدین معنا که اجرت‌المثل و نحله قابل جمع نبودند. اکنون که طبق بند ۸ ماده ۵۸ قانون حمایت خانواده ۱۳۹۱ با وجود نسخ قانون ۱۳۷۱، بند ب تبصره ۶ آن مربوطه به مطالبه نحله باقی است و با وجود نسخ بند الف آن دیگر مطالبه نحله نمی‌تواند مشروط به شرط مذکور در بند الف (فقدان اجرت‌المثل) باشد به‌ویژه که مبنا و فلسفه وجودی آن دو متفاوت هستند، زوجه می‌تواند در صورت حصول شرایط و به‌ویژه هنگام طلاق مطالبه اجرت و نحله و شرط مالی تنصیف دارایی کسب‌شده در ایام زندگی را داشته باشد. این امر با هدف قانون‌گذاری که ارتقای کفه حقوق مادی زوجه در مقابل کفه سنگین حقوق غیرمالی زوج مثل حق طلاق، ریاست بر خانواده، اجازه اشتغال و ... است و نیز بالا بردن هزینه طلاق برای مواردی که همچنان امکان ادامه زندگی مشترک و از هم نپاشیده شدن آن وجود دارد، سازگار است.

در رأی شعبه سیزدهم دادگاه تجدید نظر آذربایجان شرقی دادنامه شماره ۰۰۸۶۴ مورخ ۹۳/۷/۱۴ که استدلال شده بود «التهایه تعلق نحله زمانی بوده است که حق الزحمه و اجرت‌المثل را زوجه استحقاق نداشته باشد در صورتی که در پرونده حاضر از عدم استحقاق بحث نشده است لذا دادگاه رأساً مبلغ ۱۵۰

۱۸. همانجا

۱۹. رأی پرونده ۹۵۱۲۹۲ شعبه ۲۸۷ مجتمع شهید باهنر مطالعه ۹۶/۱۱/۱۸.

میلیون ریال حق الزحمه و اجرت‌المثل دوران مشترک تعیین و مبلغ یکصد میلیون ریال به‌عنوان نحله را از دادنامه بدوی شعبه ۲۰ دادگاه حقوق تبریز حذف می‌نماید».

با فرجام‌خواهی زوجه شعبه ۱۹ دیوان عالی کشور رأی داده که: «اعتراض فرجام‌خواه بر رأی فرجام‌خواسته وارد است زیرا اجرت‌المثل و نحله مستقل از یکدیگرند. نحله به موجب بند «ب» تبصره مذکور با توجه به سنوات زندگی مشترک و نوع کارهایی که زوجه در خانه شوهر انجام داده و وسع مالی زوج، دادگاه به‌عنوان بخشش تعیین می‌نماید و اقتضا داشته نسبت به هر دو مورد اظهار نظر نماید. مضافاً به موجب شرایط ضمن العقد که با امضا زوجین تأیید گردید زوجه در شرایط مذکور در بند الف مستحق دریافت تا نصف دارایی که در ایام زناشویی به دست آمده یا معادل آن طبق نظر دادگاه می‌باشد و این قسمت خارج از مورد اجرت‌المثل و نحله است».^{۲۰}

۵- نقد ضابطه اجرت‌المثل در رویه قضایی

اصلی‌ترین ایراد آن است که وجود دو نهاد متفاوت در کارشناسی می‌تواند باعث تفاوت معیارها و ایجاد تبعیض گردد. کارشناسان کانون کارشناسان دادگستری اشتغال زوجه را بی‌تأثیر می‌دانند اما از نظر کارشناسان قوه قضائیه مؤثر است و باعث می‌شود میزان اجرت‌المثل زوجه شاغل کمتر از خانه‌دار شود. در مقابل این گروه تحصیلات زوجه را مؤثر در میزان اجرت‌المثل می‌دانند اما مدرک تحصیلی در روش محاسبه کانون کارشناسان تأثیری ندارد. به هر حال هر دو مرجع شاخص را حداقل دستمزد کارگر اعلام‌شده توسط وزارت کار دانسته و تحت عناوینی مبنی بر اینکه زوجه از مزایایی نیز در زندگی مشترک برخوردار است، زوجه را مستحق حداقل دستمزد کامل کارگر عادی نمی‌دانند. سطح درآمد و دارایی زوج نیز در نظر گرفته نمی‌شود. نقدی دیگر که می‌توان داشت اینکه یکی از علل واقعی وجود اجرت‌المثل که تأمین مالی زوجه پس از طلاق علاوه بر مهریه بوده است، به‌ویژه در مواردی که مهریه زیاد نبوده و پس از طلاق بانوی خانه‌دار در آستانه سالخوردگی بی‌پناه و بدون سرمایه در جامعه رها می‌شود، مدنظر قرار نمی‌گیرد.

قلیل بودن میزان اجرت‌المثل تعیین‌شده توسط کارشناسان و مندرج در آرای دادگاه‌ها به معنای خالی از محتوی شدن این نهاد و عدم کارایی آن برای زوجه است. بدیهی است مرد بودن غالب کارشناسان و قضات محترم و تفسیر چه‌بسا ناخودآگاه مردمآبانه از مقررات و فرهنگ مؤثر بوده و جلوی کارایی مواد قانونی را گرفته است. در مصاحبه‌ها بسیاری از کارشناسان بیان می‌کردند که در صورتی که میزان

20. <https://edarehoquqy.eadl.ir>

اجرت‌المثل تعیین‌شده زیاد باشد قضات مخالفت می‌نمایند و درخواست می‌کنند که میزان آن تقلیل یابد.

نتیجه‌گیری

اجرت‌المثل برای اولین بار در قانون اصلاح مقررات مربوط به طلاق در سال ۷۱ به تصویب مجمع تشخیص مصلحت نظام رسید. در تبصره الحاقی به ماده ۳۳۶ قانون مدنی قیود آن حذف و در هر زمان قابل مطالبه توسط زوجه شده، قانون حمایت خانواده ۹۱ نیز بر آن صحنه گذاشته است. مبنای اجرت‌المثل در قانون مدنی ایران مواد ۲۶۵ و ۳۳۶ این قانون است که مبحث استیفا است. هرکس که از عمل و کار دیگری استفاده می‌کند، باید اجرت آن را بپردازد. قاعده‌های احترام مال مسلم، نفی و لاضرر از جمله مبانی فقهی آن است.

برای دریافت اجرت‌المثل در قانون چند شرط ذکر شده است. ۱- عمل با دستور زوج باشد؛ ۲- زوجه قصد تبرع نداشته باشد؛ ۳- از جمله اعمالی نباشد که شرعاً به عهده زوجه بوده است؛ ۴- در عرف برای آن عمل اجرت وجود داشته باشد.

با توجه به ماده واحده ۱۳۱۲ و اصول ۱۲ و ۱۳ قانون اساسی، مذاهب رسمی غیرشیعه تابع مقررات خودشان هستند. در دین زرتشت نهادی به نام اجرت‌المثل وجود ندارد. در آیین یهود انجام امور منزل از وظایف زن است و نوعی خدمت نیست تا مستحق اجرت باشد. مذاهب مختلف دین مسیح هر یک به دلایل خاص خود، قائل به حق اجرت‌المثل برای زوجه نیستند.

در رویه قضایی، کارشناسان کانون کارشناسان و کارشناسان قوه قضائیه نقش محوری دارند که معیار مشترکشان حداقل دستمزد اعلامی از جانب وزارت کار و با توجه به نرخ تورم است؛ اما در ضابطه‌ای که استفاده می‌کنند این دو نهاد تفاوت‌هایی دارند. با تمسک به استدلال‌هایی چون بهره‌مندی متقابل زوجه از زندگی مشترک و امکانات و رفاه حاصله، کمتر از حداقل دستمزد کامل کارگر ساده برای زوجه به‌عنوان اجرت‌المثل تعیین می‌شود. میزان درآمد زوج و نیز وضعیت زوجه قبل از زندگی مشترک در اجرت‌المثل تأثیری ندارد. موانع شیشه‌ای مانع از تعیین میزان اجرت‌المثل واقعی است و مبلغ آن برای زوجه کارایی مالی چندانی ندارد.

فهرست منابع

- جعفری لنگرودی، محمدجعفر. ترمینولوژی حقوقی. تهران: انتشارات گنج دانش، ۱۳۷۴.
- فضائلی، مصطفی و اولیاء محمدی. «شرایط استحقاق اجرت‌المثل زوجه در حقوق ایران و نقد آن». نشریه بانوان شیعه، ۲۶ (۱۳۹۰)، ۹۵.
- کبیری، حمیده و محمدرضا غلامپور. «مبانی فقهی و حقوقی اجرت‌المثل اعمال زوجه». فقه و تاریخ تمدن، ۱۲، ۴۸، ۱۳۴-۱۰۹، (۱۳۹۵).
<https://sanad.iau.ir/Journal/jhc/Article/913879>

مصاحبه‌ها

- مصاحبه با آقای دکتر امیر احمدی، قاضی شعبه ۲۸۷ مجتمع شهید باهنر. ۹۶/۱۱/۱۴.
- مصاحبه با پیمان حسن‌پور، کارشناس قوه قضائیه. ۹۶/۱۱/۱۸.
- مصاحبه با آقای دکتر یونس همای لاله‌زار، رهبر و رئیس انجمن یهودیان تهران. مورخ ۹۶/۱۱/۹.
- مصاحبه با خانم شید، کارشناس قانون کارشناسان دادگستری. ۹۶/۱۱/۱۴.
- مصاحبه با کشیش گریگوریس نرسیسانس، خلیفه‌گری ارمنه تهران. ۹۶/۱۱/۱۷.
- مصاحبه با دکتر وحیدی، رئیس انجمن زرتشتیان تهران. ۹۶/۱۱/۱۷.

سایر منابع

- احوال شخصیه مسیحیان ارمنه گریگوری ایران. مرکز تحقیقات و مقالات آشور. بازدید ۹۸/۵/۱۲. قابل دسترسی در:

www.ashour.ir

- «آیین‌نامه احوال شخصیه زرتشتیان ایران انجمن زرتشتیان تهران». شماره روزنامه ۱۸۲۸۵ تهران. روزنامه رسمی شماره ۵۷۳۴/۷ مورخ ۱۳۸۶/۰۹/۱۵. قابل دسترسی در:
https://rrk.ir/ords/r/rrs/rrs-front/f-detailad?p28_code=9739488&p28_from_page=155&-clear=28&session=18178894102832

- رفعتی، محسن. «اجرت‌المثل ایام زوجیت». بازدید ۱۴۰۲/۶/۱۵. قابل دسترسی در:
www.dadfarandadandish.com/articles/185431

- قضاوت آنلاین، «نحله ایام زوجیت از مصادیق احوال شخصیه محسوب و تابع مذهب زوج است»، قابل دسترسی در:

<https://ghazavatonline.ir/?p=22822>

- «مقررات احوال شخصیه مسیحیان پروتستان ایران». شماره روزنامه ۱۸۵۲۷ تهران. مورخ ۱۳۸۷/۰۷/۱۶. قابل دسترسی در:
https://rrk.ir/ords/r/rrs/rrs-front/f-detail-ad?p28_code=11065658&p28_from_page=155&-clear=28&session=16081969414784

- «نظریه شماره ۷/۹۲/۱۹۹۱ مورخ ۹۲/۱۰/۱۴». بازدید ۹۸/۵/۱۷. قابل دسترسی در:
<https://edarehoquqy.eadl.ir/%D9%85%D8%AC%D9%85%D9%88%D8%B9%D9%87-%D9%86%D8%B8%D8%B1%DB%8C%D8%A7%D8%AA/articleType/ArticleView/articleId/1347>

This Page Intentionally Left Blank

پروشکاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی